

ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ И ПОЕТИЧЕСКИЯТ ДИСКУРС

VITKA DELEVA

Sofia University of St. Kliment Ohridski

Phrases and Poetic Discourse. A review of: Dencheva, Dilyana. *Phrases in Contemporary Bulgarian Poetry*. Sofia University Press, 2023. ISBN: ISBN 978-619-7433-77-7 (book), ISBN 978-619-7433-78-4 (e-book PDF), 198 pp. [In Bulgarian: Денчева, Диляна. *Фразеологизмите в съвременната българска поезия*. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023.]

Keywords: Dilyana Dencheva, phrase, poetry, innovation, stylistics

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.201-204>

Монографията *Фразеологизмите в съвременната българска поезия* с автор Диляна Денчева представлява интердисциплинарно изследване, в което се пресичат полетата на фразеологията, стилистиката, литературната критика. Авторката, по собствените ѝ думи, си поставя за цел да установи доколко, въпреки етикета колоквиалност, фразеологизмите намират място в поетични творби, и доколко успяват да запеят в хармоничен хор с поетизмите, да влязат в равната крачка на мерната реч и да бъдат пълноценно градиво на сложния, фонично-метрично рамкиран стихов текст (с. 7). Масивният емпиричен корпус е извлечен от творбите на редица съвременни български поети като Блага Димитрова, Миряна Башева, Борис Христов, Николай Кънчев и др. Анализирани са близо 200 фразеологични единици, като 153 са представени в изследването. Голяма част от резултатите са онагледени в таблици.

Монографията съдържа 198 страници, разпределени в четири раздела. В първия раздел *Фразеологизмът и поетичният език – характеристики и взаимодействие*, който традиционно бива посветен на теоретичните основи на всяко изследване, авторката разглежда поотделно всяка от характеристиките на фразеологичните единици – устойчивост, възпроизводимост, разделно оформена структура и др. При анализа им тя стъпва върху солидните постижения на славянската фразеология и в частност до голяма степен

върху разработките на т.нар. люблинска школа. Следвайки твърдението на Потеня, че фразеологизмът е миниатюрно поетично произведение, Д. Денчева отделя специално внимание на тропите, с помощта на които са изградени някои фразеологизми.

Във втория раздел *Фразеологизмът като поетично средство* връзката между фразеологичните единици и стилистиката е експлицирана още по-ярко. В него са разгледани различни стилистични функции, които единиците могат да изпълняват, напр. да влизат в ролята на синоними, да отговарят на римните и метричните изисквания на текста, да изграждат синтактичен паралелизъм и др.

Особено приноси са следващите две глави. В първата от тях (*Двойна актуализация на фразеологизмите*) Денчева приема въведеното от Я. Рецкер понятие *двойна актуализация*. Под него се разбира възстановяване на значението на компонентите на дадена фразеологична единица, което започва да се възприема едновременно със съществуващото глобално преосмисляне на фразеологизма. Постигнатото паралелно възприятие както на фразеологичното значение, така и на буквалното значение на отделните компоненти напълно отговаря на спецификите на поетичния текст. Анализът на 44 фразеологични единици, използвани в поетични творби, води авторката до заключението, че актуализирането на двете значения не винаги се осъществява по един и същи начин, а може да протече едновременно или в последователност, при това с различна степен на интензивност. То зависи от редица фактори и понякога, въпреки привидните предпоставки, може да не се осъществи. Според Денчева *актуализирането е уникално за всяка творба и дори в случаите на подобия се отличава с нюанси, които го превръщат в единствено по рода си. То е творчески акт на личността, индивидуално използване на възможностите, които фразеологизмът предлага. Осъществява се с помощта на определени механизми, но често се постига и с комбинация от няколко средства* (с. 82). Механизмите, обособени в монографията, са следните:

1. Поместване в текста на лексема, идентична с фразеологичния вариант (*Не хвърляй каймака с гадене / я гледай примерните деца: / обират каймака лакомо – / това ще им послужи и занаят*, Бл. Димитрова);
2. Синонимни отношения между фразеологичен компонент и елемент от контекста (*Гледайте през пръсти на нещата / по-добре се вижда*, Н. Кънчев);
3. Антонимни отношения между фразеологичен компонент и елемент от контекста (*Ще ни сдобри ли всъщност / ябълката на раздора*, Н. Кънчев);

4. Словообразователни отношения между фразеологичен компонент и елемент от контекста (*Облакът е капнал от умора върху хълма / с две-три капки само, изветрели в маранята*, Н. Кънчев);
5. Семантични отношения цялост – част между фразеологичен компонент и елемент от контекста (*Щом в изба при скандал бутилките / се хващат за гърлата...*, Н. Кънчев);
6. Принадлежност към общо семантично поле на фразеологичен компонент и елемент от контекста (*Но черните овце живеят настрани от стадото – / не искат те да ги дои стопанинът*, Б. Христов);
7. Нарушаване на лексикалната съчетаемост (*Аз, който се боя, че вадя нож на хляба...*, Н. Кънчев) и др.

За назоваването на елемента от контекста Д. Денчева използва термина *актуализатор*, като уточнява, че позицията, която той заема в текста, определя последователността на актуализацията, напр. ако предхожда фразеологизма, първо се актуализира буквалното значение, а след това фразеологичното, а ако е в постпозиция спрямо фразеологизма, последователността е обратна – адресатът възприема първо фразеологичното значение, а след това буквализираното. Освен че откроява отделните механизми за постигане на двойна актуализация, авторката обособява и няколко вида актуализации: пълна, частична и нулева.

Четвъртият раздел *Фразеологичните иновации като инструмент на поетическото изкуство* е посветен на девиантните употреби на фразеологизмите и по-точно на съзнателното пренебрегване на фразеологичната норма, както и на естетическите резултати, които се постигат чрез него. Авторката заявява, че изследва *отклоненията, които създават изкуството, нарушенията, които превръщат правилото в изключение, канона – в бунт и стандарта – в шедьовър*. Тя разглежда не само *грешката на изкуството, но и изкуството на грешката, защото не всяка грешка превръща правилото в изключение, канона – в бунт и стандарта – в шедьовър* (с. 125).

В този раздел Д. Денчева следва класификацията на Ст. Бомба, утвърдена в полската фразеологична школа. Въз основа на нейните постулати, приложени към емпиричния материал, тя откроява следните фразеологични иновации:

1. Лексикални, напр. 1. Замяна на компонент (*Кой съм всъщност – от плът и кост?* Ив. Динков); 2. Добавяне на компонент (*Първият на калайдисана тепсия ми поднесе пъстрината на деня*, Бл. Димитрова); 3. Елизия на компонент (*Не, не ми*

вади вода от кладенеца..., Н. Кънчев); 4. Фразеологична контаминация (*Трън в Ахилесовата пета*, Бл. Димитрова);

II. Морфологични, напр. 1. Промяна на вида на глагола (*Аз забранявания плод обичам*, Е. Евтимов); 2. Промяна на залога (*Поставен е кръст на любовите*, М. Башева) и др.

Монографията на Диляна Денчева несъмнено обогатява българското изследователско наследство в областта на фразеологията, тъй като до нейната поява в него липсва подход от гледна точка на поетическия дискурс. Изследването не само представя ценен емпиричен материал, но и разширява теоретичните рамки на утвърдената вече иновативна употреба на фразеологизмите най-вече чрез класифицирането на механизмите за постигане на двойна актуализация и идентифицирането на актуализаторите.

Изследването би могло да намери и практическо приложение. На все по-популярните курсове по творческо писане описаните от Д. Денчева употреби биха могли да бъдат изучавани като вид техники за изграждане на художествен текст.

.....
VITKA DELEVA (ВИТКА ДЕЛЕВА), PHD

Sofia University of St. Kliment Ohridski

 <https://orcid.org/0000-0002-1071-0597>

“Phrases and Poetic Discourse.” [Original title in Bulgarian: „Фразеологизмите и поетическият дискурс.“] *Cyrillo-Methodian Papers*, no 15 (2026): 201–204.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.201-204>

